

Typy pobożności w Kościele Zielonoświątkowym w RP i ich geneza

Types of Piety in the Pentecostal Church of Poland

Słowa kluczowe: zielonoświątkowcy, charyzmatycy, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Maksymowicz, Waszkiewicz, Czerski, Januszewicz

Key words: Pentecostals, Charismatics, Church of Christians of Evangelical Faith, Maksymowicz, Waszkiewicz, Czerski, Januszewicz

Streszczenie:

Ruch zielonoświątkowy w Polsce od samego początku nie był jednolity. Jedną z różnic dotyczyła interpretacji chrztu w Duchu Świętym. Czy musi być potwierdzony glosolalią? Czy jest on konieczny do zbawienia, czy tylko dla wzrostu duchowego? Na podstawie tych spekulacji uformował się radykalny nurt przywiązujący wielką wagę do charyzmatów i traktujący je jako rzecz niezbędną dla Kościoła. Z drugiej strony uformował się nurt, który nie lekcewał charyzmatów, ale nie traktował ich na pierwszym miejscu. Drugi nurt zwracał uwagę na potrzebę przygotowania teologicznego. Pierwszy nurt był antyekumeniczny, drugi natomiast był ekumeniczny, przynajmniej w odniesieniu do protestanckich ugrupowań. Początkowo dominował w Kościele radykalny nurt i jego dominacja trwała do roku 1956, kiedy to ustąpił nurtowi umiarkowanemu, by ponownie dojść do głosu w roku 1988.

Abstract:

From its very beginnings the Pentecostal movement in Poland has not been a uniform movement. One of the differences concerns the interpretation of the baptism in the Holy Spirit. Must that experience be accompanied by glossolalia or not? Is it necessary to achieve salvation or only for spiritual growth? On the basis of these speculations, two trends were formed: one

¹ Dr Leszek Jańczuk jest wykładowcą w Wyższej Szkole Teologiczno-Społecznej w Warszawie i duchownym Kościoła Zielonoświątkowego.

radical one which attached great importance to the charismata and treated them as necessary for the Church; and one moderate trend which did not underestimate the charismata, but did not pay primary importance to them, preferring to focus more on theological studies. The first trend was anti-ecumenical, the second was more ecumenical, at least with regard to the Protestant denominations. Initially, the radical trend dominated in the Church up until 1956, when it yielded to the moderate trend, before coming to the fore again in 1988.

Podziały wewnątrz pentekostalizmu są faktem powszechnie znanym. W licznych publikacjach dotyczących dowolnego kraju wylicza się denominacje na jakie ten ruch religijny jest podzielony i klasyfikuje w odpowiednich grupach. Rzadziej się natomiast pisze o podziałach zachodzących wewnątrz poszczególnych denominacji. Nikt dotąd nie próbował opisać wewnętrznych podziałów zachodzących wewnątrz Kościoła Zielonoświątkowego w RP, wiodącej pentekostalnej denominacji w Polsce i skupiającej ponad połowę polskich zielonoświątkowców (Jańczuk 2016, 33). W niniejszym artykule próbuję tego dokonać, z jednoczesnym prześledzeniem ich rozwoju historycznego. Inne pentekostalne denominacje w Polsce również są wewnętrznie zróżnicowane, geneza tych różnic oraz ich późniejsza ewolucja jest odmienna, nie są jednak one tematem niniejszego artykułu.

Zaledwie pojawił się na ziemiach polskich ruch zielonoświątkowy, a natychmiast uwidoczniły się w nim wyraźne różnice. Już w roku 1930 istniało kilka wyjaśnień odnośnie fenomenu glosolalii. Zauważył to Ilarion Syrovoj (zm. 1965), który w latach 1928-1930 uczęszczał do zboru zielonoświątkowego najpierw w Białowieży, a następnie w Hajnówce. Ponadto odwiedzał inne zbory w województwie białostockim oraz poleskim. Zauważył on, że wśród zielonoświątkowców jest kilka interpretacji chrztu w Duchu Świętym². Wedle jednego, którego zwolennikiem był Jan Harris, doświadczeniu temu musi towarzyszyć glosolalia. Harris

² Brak jednolitego nauczania wśród zielonoświątkowców był jednym z powodów, dla których Syrovoj zdecydował się powrócić do zboru baptystycznego.

reprezentował zielonoświątkowców z Wołynia. Natomiast zielonoświątkowcy z Polesia mieli twierdzić, że chrzest w Duchu Świętym nie musi być potwierdzony glosolalią (Syrovoy 1931, 29-31). Na Wołyniu dominował również pogląd – Syrovoy o tym nie wspomniał – że osoby nie posiadające „języków” nie mogą być zbawione. Pogląd ten wyznawał Józef Czernski także i w okresie powojennym³. Owe różnice w podejściu do glosolalii prawdopodobnie zostały przyniesione do Polski przez zielonoświątkowych pionierów zza oceanu. Zetknęli się oni z zielonoświątkowym doświadczeniem w różnych zborach USA. Niemniej z biegiem czasu uwidoczniły się również i inne różnice pomiędzy zielonoświątkowcami z Wołynia a zielonoświątkowcami z Polesia, a odpowiedzialność za to musiały już ponosić różnice kulturowe, historyczne i etnograficzne obu tych ośrodków. Na Wołyniu przeważali Ukraińcy, na Polesiu – Białorusini.

Zielonoświątkowcy z Polesia byli bardziej ekumeniczni i tolerancyjni wobec innych ugrupowań ewangelikalnych niż zielonoświątkowcy z Wołynia. Kontaktowali się z baptystami, chrystusowymi i ewangelicznymi chrześcijanami (por. Kwiecień 1982, 12). Zielonoświątkowcy z Wołynia unikali takich kontaktów, utrzymywali natomiast kontakty ze stanowczymi chrześcijanami ze Śląska Cieszyńskiego (Wiselka 1986, 233⁴) i przykładali większą wagę do „języków”. Stąd prawdopodobnie wynikała większa otwartość na inne ewangelikalne ugrupowania u takich powojennych działaczy jak: Maksymowicz, Waszkiewicz, Sielużycki, Rapanowicz. Za wyjątkiem Rapanowicza wszyscy pochodzili z Polesia.

Miejscem, w którym krzyżowały się wpływy Polesia i Wołynia była południowa Białostoczczyzna. Jeszcze w latach siedemdziesiątych XX wieku zachodziły tu dosyć duże różnice pomiędzy zborom w Grabowcu a w Nowosadach, jeżeli chodzi o styl nabożeństwa⁵. W Grabowcu nie przywiązywano tak wielkiej wagi do glosolalii, jak w Nowosadach,

³ Rozmowa z Kazimierzem Sosulskim we wrześniu 2016.

⁴ Kronika rozpowszechniona wśród wyznawców EWZ.

⁵ Obserwacje autora.

nie było wspólnej modlitwy, ale poszczególne osoby modliły się osobno, co przypominało baptyistyczne nabożeństwo. Ten styl nabożeństwa został ustanowiony przez Jana Leoniuka, pastora w latach 1928-1965. Prawdopodobnie ten styl był wynikiem wpływu poleskich kaznodziejów, którzy często odwiedzali zbór. Zbór w Nowosadach był spadkobiercą przedwojennego zboru w Rzepiskach, a ten był prowadzony na modłę wołyńską. Założycielką tego zboru była Tatiana Drobotiuk, która z nauką zielonoświątkową zapoznała się w Krzemieńcu. Ważną rolę w tym zborze odgrywał też przybyły z Wołynia Bondarenko.

W okresie międzywojennym kilkakrotnie próbowano nawiązać współpracę pomiędzy chrześcijanami wiary ewangelicznej a stanowczymi chrześcijanami, którzy również zwracali uwagę na potrzebę doświadczenia glosolalii. Pierwsza taka próba miała miejsce w roku 1927, lecz stanowczy chrześcijanie byli wtedy niechętni do bliższej współpracy, a kontakty były rzadkie. Stanowczy chrześcijanie pozostawali wtedy w strukturach Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, a u chrześcijan wiary ewangelicznej raził ich spontaniczny i entuzjastyczny charakter nabożeństw i z tego powodu woleli trzymać się od nich z daleka (Dawidow 1955, 36). W latach trzydziestych utrzymywali oni kontakty wyłącznie z ośrodkiem wołyńskim (Wiselka 1986, 233). Podobnie i po wojnie ich kontakty ograniczały się do działaczy pochodzących z Wołynia. Stanowczy chrześcijanie uważali wtedy, że oni sami nie są zielonoświątkowcami. Pogląd taki jeszcze w latach pięćdziesiątych wyrażał Karol Śniegoń, zwierzchnik stanowczych chrześcijan⁶. W latach powojennych współpracowali raczej z wolnymi chrześcijanami, w roku 1956 nie wsparli chrześcijan wiary ewangelicznej, gdy ci uskarżali się na prześladowanie zielonoświątkowców w ZKE i próbowali opuścić struktury tego Kościoła. Dopiero w roku 1961 stanowczy chrześcijanie po raz pierwszy wysłali swego przedstawiciela na światową konferencję

⁶ Podczas przesłuchań po aresztowaniu we wrześniu 1950 kilkakrotnie podkreślał, że nie jest zielonoświątkowcem i nie współpracuje z zielonoświątkowcami. IPN Ka 230/241, k. 0033-0035. *Protokół przesłuchania podejrzanego*, Katowice, 14 grudnia 1950.

zielonoświątkową i powoli zaczęła się w nich budzić tożsamość zielonoświątkowa. Krakiewicz jeszcze w latach siedemdziesiątych był zdania, że stanowczy chrześcijaństwo nie są zielonoświątkowcami⁷.

W okresie międzywojennym najbardziej radykalnym skrzydłem chrześcijan wiary ewangelicznej byli „nogoumywalcy” (stosowali umywanie nóg podczas eucharystii). W latach powojennych byli pierwszym nurtem, który opuścił chrześcijan wiary ewangelicznej, ponieważ nie akceptowali „modernistycznych” innowacji i pragnęli utrzymać tę samą prostotę, jaką charakteryzowali się zielonoświątkowcy przed wojną. Przykładali też wielką wagę do prorocत्व, mieli niechętny, wręcz wrogi stosunek do instytucji państwa, deklarowali ewangeliczną prostotę w codziennym życiu. W 1986 roku zostali zarejestrowani jako Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa. Na gruncie teologicznym są najbardziej fundamentalistycznym pentekostalnym ugrupowaniem w Polsce, niechętnym wobec wszelkich innowacji, które pojawiły się w ruchu zielonoświątkowym po II wojnie światowej.

Po wojnie w działającym na terenie Polski Kościele Chrześcijan Wiary Ewangelicznej uwidoczniły się dwie wyraźne frakcje, na czele jednej stał Czerski, na czele drugiej – Maksymowicz. Działacze pierwszej frakcji na ogół pochodzili z Wołynia, działacze drugiej – z Polesia. Po stronie Czerskiego stał Januszewicz, Dawidow, Czepieluk⁸, Osadca. W stronnictwie Maksymowicza znajdował się Waszkiewicz, Sielużycki, Rapanowicz, Ostaszewski, Wołodźko, Pruszkowski (IPN BU 00170/33/2, 184). Stronnictwo Czerskiego posiadało wpływy głównie w województwie zielonogórskim, wrocławskim, w Polsce centralnej oraz w województwie lubelskim. Natomiast Maksymowicz cieszył się poparciem w całej północnej Polsce od Hajnówki po Szczecin (por. Czajko 2013, 77). Maksymowicz był od samego początku zwolennikiem współpracy z innymi ewangelikalnymi ugrupowaniami. W założonym przezeń

⁷ Teczka pracy TW „Doktora” (IPN BU 00277/665/2).

⁸ Kazimierz Czepieluk do roku 1948 był w Kościele metodystycznym, ale w 1948 wrócił do KChWE i odąd był niechętny wobec wszelkich inicjatyw zjednoczeniowych.

zborze w Kętrzynie początkowo obok zielonoświątkowców znajdowali się również chrystusowi i baptyści. Maksymowicz był zwolennikiem wejścia do ZKE, w czym popierał go Waszkiewicz, ale sprzeciwiali się temu Czerski, Januszewicz, Czepieluk i Dawidow (por. Tomaszewski 2009, 26).

Sergiusz Waszkiewicz zastanawiając się po latach dlaczego jest on bardziej otwarty ekumenicznie od innych działaczy swego ugrupowania doszedł do wniosku, że jest to rezultat ukończenia Instytutu Biblijnego w Gdańsku:

Studenci rekrutowali się ze Zborów całej Europy i prezentowali różne odmiany duchowego wychowania. Myślę, że ta społeczność wyzwoliła mnie z ducha sekciarstwa i pozwoliła uważać wszystkich odrodzonych wierzących za dzieci Boże (Waszkiewicz 1981, 21).

Wyjaśnienie to zaaprobował Henryk Ryszard Tomaszewski, który różnice pomiędzy obu nurtami upatrywał w fakcie ukończenia Instytutu Biblijnego w Gdańsku przez Waszkiewicza i Maksymowicza (Tomaszewski 2009, 26). Jednak Czerski również ukończył Instytut, a pomimo tego pozostał niechętny do jakichkolwiek form współpracy z innymi ewangelikalnymi ugrupowaniami. Z drugiej strony, Maksymowicz nie ukończył tego Instytutu, gdyż ze względu na trudne warunki materialne swojej rodziny musiał szybko przerwać naukę (IPN BU 01283/1529, 283). Tak więc głównej przyczyny różnic zachodzących pomiędzy tymi nurtami prawdopodobnie należy szukać gdzie indziej. Liderzy stronnictwa zjednoczeniowych rekrutowali się na ogół z bardziej tolerancyjnego Polesia, natomiast Czerski i Czepieluk – z Wołynia. Jedni byli Białorusinami, drudzy – Ukraińcami.

W poszukiwaniu wszelkich możliwych przesłanek wyjaśniających dalszą ewolucję obu nurtów (poleskiego i wołyńskiego), warto nadmienić i tę, że podczas niemieckiej okupacji polescy zielonoświątkowcy przyłączyli się do Kościoła baptystycznego, wołyńscy do Kościoła metodystycznego, podczas gdy zielonoświątkowcy z Wileńszczyzny przetrwali ten okres samodzielnie.

Wprawdzie wpływy Maksymowicza rozciągały się na całą północną, a Czerskiego i Januszewicza na południową Polskę, to jednak mapa wpływów nie zawsze była przejrzysta i klarowna. Nie przebiegała ona według granic województw, czy powiatów. Niejednokrotnie do tych samych zborów należały osoby wspierające zarówno jedno, jak i drugie stronnictwo. Białostockie województwo należało do strefy wpływów Maksymowicza, ale dwóch działaczy – byli kierownikami placówek – należało do stronnictwa Januszewicza (Jakub Kozak z Białowieży i Tymoteusz Zubko ze Starego Berezowa)⁹. Zbór w Grabowcu należał do stronnictwa Maksymowicza, ale zbór w Redutach był raczej po stronie Januszewicza i popierał go przynajmniej w kwestii niechęci do ZKE.

Podział na dwie frakcje był zauważalny także dla osób z pokrewnych ugrupowań ewangelikalnych, zwłaszcza tych wchodzących w skład ZKE. Zdzisław Repsz we wrześniu 1950 roku zeznał, że po powstaniu ZKE grupa Maksymowicza utrzymywała kontakty tylko z ugrupowaniem ewangelicznych chrześcijan, na których czele stał Ludwik Szenderowski, natomiast grupa Czerskiego utrzymywała kontakt wyłącznie ze stanowczymi chrześcijanami, na których czele stał Karol Śniegoń (IPN Ka 241/6418, 0079). Podobnie Stanisław Krakiewicz w maju 1956 roku – tj. w przeddzień rozłamu – ocenił, że pomocnikami Maksymowicza byli: Waszkiewicz, Sieluzycy i Ostaszewski ze Szczytna. Grupę tę Maksymowicz miał związać z Misją Wschodnioeuropejską. Natomiast do grupy Czerskiego zaliczył: Januszewicza, Osadcę, Czepieluka i Dawidowa. Te dwie grupy według Krakiewicza zwalczały się i wzajemnie oskarżały (IPN BU 00170/33/2, 0178).

Ponieważ działalność KChWE była coraz bardziej utrudniona planowano odbycie Ogólnej Konferencji Kościoła „celem uregulowania spraw wyznaniowych”. 22 maja 1950 roku wytypowano nowy Zarząd Kościoła,

⁹ O tym jak ostra była rywalizacja pomiędzy obu stronnictwami świadczy np. wyłączenie na okres kilku miesięcy Kozaka i Zubki w lutym 1948 roku, stronników Januszewicza. (Protokół nr 9 ze spotkania „rejonowego” w Hajnówce z 8 lutego 1948. W archiwum autora)

do którego mieli wejść: Waszkiewicz – prezes, Maksymowicz – sekretarz i Rapanowicz – skarbnik (IPN BU 01283/1530, s. 77). Tym razem Czerski i Januszewicz mieliby znaleźć się poza Zarządem. Nowy, bardziej ekumeniczny Zarząd miał wystąpić do ZKE z propozycją ewentualnego przyłączenia się do tego Kościoła. Oficjalnie Maksymowicz miał zostać drugą osobą w Kościele, jednak szereg dokumentów oraz korespondencja z okresu styczeń-wrzesień 1950 roku wskazują, że to Maksymowicz podejmował ważne decyzje. Do niego zwracano się o pomoc w sytuacji problemów z władzami, jak i w sytuacji kryzysów wewnątrzborowych¹⁰. Konferencja została zaplanowana na 25-26 czerwca w Łodzi (IPN BU 01283/1530, 77), władze jednak nie zezwoliły na jej przeprowadzenie (Mironczuk 2006, 45). Władze wyznaniowe prawdopodobnie podejrzewały, że celem konferencji jest silniejsze usadowienie obcej agencji na kierowniczych stanowiskach Kościoła. Spowodowało to pozostanie na kierowniczych stanowiskach w Kościele radykalnego stronnictwa, które zdaniem władzy było w mniejszym stopniu opanowane przez obcą agencję. Stronnictwo umiarkowane w dokumentach MBP nazywane było „aktywem Maksymowicza”. Działacze KChWE kolejną konferencję zaplanowali na 1 października 1950 roku, a miała się ona odbyć w Łodzi. Miano na niej zdecydować o przystąpieniu KChWE do któregoś z już istniejących i zalegalizowanych Kościołów (IPN BU 01283/1517, 465). Do konferencji jednak nie doszło ze względu na aresztowania.

We wrześniu 1950 roku organa MBP dokonały aresztowania wszystkich działaczy KChWE ze względu na podejrzenia o działalność szpiegowską. Za najważniejszego działacza KChWE uznano Maksymowicza. Przedstawiciele umiarkowanego stronnictwa dłużej byli trzymani w areszcie, a niektórzy z nich otrzymali wyroki (Maksymowicz i Waszkiewicz), natomiast przedstawiciele radykalnego stronnictwa szybciej wyszli na wolność i ponownie objęli kierownictwo w Kościele. Zdaniem władz zajmowali się oni tylko działalnością religijną. Natomiast

¹⁰ W 1949 roku takie prośby były kierowane głównie do Januszewicza.

stronnictwo umiarkowane, ze względu na bardziej rozwinięte kontakty zagraniczne, zostało uznane za stronnictwo antysocjalistyczne, antyrządzieckie i uzależnione od ośrodków decyzyjnych na Zachodzie (IPN BU 01283/1517, k. 0212)¹¹. Nazwano je aktywem Maksymowicza.

Strefy wpływów obu stronnictw uwidaczniały się wyraźnie podczas sytuacji kryzysowych. 29 lipca 1956 roku, kiedy większość zborów poparło „rozłam”, u Maksymowicza w Kętrzynie zgromadzili się przedstawiciele zborów oraz okręgów: J. Sieluzycycki, J. Marczuk, J. Ostaszewski, W. Pręgowski, S. Waszkiewicz, E. Kowaliński, O. Lederman, W. Łysinko, K. Chojnicki, A. Rapanowicz, T. Paluch. Podpisali oni Rezolucję, by poczekać do Synodu w końcu września i na nim zadecydować o wystąpieniu, bądź pozostaniu w ZKE (Tomaszewski 2009, 167). W rzeczywistości Maksymowicz cieszył się wtedy większym poparciem w Kościele, ale bronił niepopularnej idei, a spotkanie odbyło się w czasie kiedy idea „rozłamu” cieszyła się dużym poparciem w zborach.

Po odejściu rozłamowców w 1956 roku stronnictwo umiarkowane zostało umocnione. Maksymowicz przekonał zbór w Krakowie, Jeleniej Górze i kilka innych zborów do powrotu do ZKE. Przejął duchową kontrolę nad tymi zborami i odtąd wraz z Waszkiewiczem je odwiedzał¹². Zbory te przedtem należały do stronnictwa antyzjednoczeniowych. Januszewicz wrócił do ZKE w 1961 roku, ale nie odzyskał już dawnego znaczenia. Czerski i Dawidow nigdy nie wrócili.

Zmagania pomiędzy obu stronnictwami można zaobserwować na przykładzie zmian w kierownictwie Kościoła. W latach powojennych wpływy obu nurtów były zbliżone, jakkolwiek dominowało stronnictwo

¹¹ Późniejszy rozwój wydarzeń pokazał (zwłaszcza po rozłamie roku 1956), że z punktu widzenia władzy ludowej bardziej przyjaznym było środowisko umiarkowane, któremu bardziej zależało na legalnym funkcjonowaniu w ramach PRL-u. Organa MBP dokonały jednak błędnej oceny obu frakcji, co skutkowało bardziej represyjnym stosunkiem do stronnictwa umiarkowanych. Dopiero po roku 1956 organa MSW zmieniły swój stosunek.

¹² Rozmowy z Kazimierzem Sosulskim i Adamem Płachciakiem.

Czerskiego. 3 marca 1946 roku na pierwszym powojennym Zjeździe Kościoła w Bytomiu, na prezesa został wybrany Czerski¹³. Po przybyciu w roku 1947 do Polski Waszkiewicza, dokooptowano go do Zarządu¹⁴. Na Konferencji w Legnicy 13-15 lipca 1948 roku z udziałem przedstawicieli zborów. Wybrano Zarząd, w skład którego weszli: Czerski – prezes, Czepieluk – wiceprezes, Januszewicz – sekretarz, Osadca – skarbnik, oraz trzech członków Zarządu i dwóch zastępców członków Zarządu (Tomaszewski 1991, 114-115). Tym razem we władzach Kościoła nie znalazł się nikt ze stronnictwa „zjednoczeniowych”. Lata 1948-1950 były czasem wielkiej aktywności Maksymowicza (działalność wydawnicza, pozyskiwanie kaplic, kontakty zagraniczne). Natomiast stronnictwo Czerskiego sprawiało wrażenie mało aktywnego i zagubionego w powojennej rzeczywistości politycznej. Dlatego na początku roku 1950 pozycja „antyjednoczeniowych” była już tak słaba, że zastanawiali się nad przekazaniem władzy w ręce stronnictwa „zjednoczeniowego”.

Po aresztowaniach roku 1950 z ważnych działaczy jako pierwszy wyszedł na wolność Czerski i objął kierownictwo nad Kościołem. Waszkiewicz i Maksymowicz długo jeszcze byli pozbawieni wolności. W 1953 roku po połączeniu z ZKE, do Zarządu weszło trzech przedstawicieli KChWE i wszyscy reprezentowali stronnictwo niechętne wobec ZKE: Czerski, Dawidow, Januszewicz (Czajko 1973, 40). Waszkiewicz został jedynie członkiem NRK. Natomiast w roku 1956 do Zarządu wszedł Waszkiewicz i Maksymowicz (Czajko 1973, 41). Odtąd aż do końca trwania ZKE ugrupowaniem chrześcijan wiary ewangelicznej kierowało stronnictwo umiarkowane.

W warunkach ZKE stanowczy chrześcijanie, którzy dotąd stronili od kontaktów z zielonoświątkowcami przekształcili się w ugrupowanie,

¹³ Tak wynika z protokołu ze spotkania duchownych 11 marca 1946 w Starym Bezezwowie, na którym Jakub Kozak i Grzegorz Ziemcow, uczestnicy Zjazdu, powiadomili o wynikach Zjazdu w Bytomiu. Protokół w archiwum autora.

¹⁴ Innymi członkami Zarządu byli: Czerski, Maksymowicz, Januszewicz, Ziemcow, Marczak, Dawidow, Sieluzyczny (IPN BU 01283/1530, 111).

które otwierało się na wszelkie nowinki zielonoświątkowców z Zachodu. Jeżeli przychodziła jakaś nowa nauka, to najpierw uznawano, że „poszerza Ewangelię”, by po niedługim czasie ją odrzucić jako niebiblijną. Tak było z poselstwem Branhama i braćmi norweskimi. Każda z tych nauk spowodowała oderwanie części wiernych i wpłynęło to na zmianę charakteru tych, którzy pozostali u stanowczych chrześcijan¹⁵. Od roku 1961 stanowczy chrześcijanie zaczęli uczestniczyć w światowych konferencjach zielonoświątkowych. Przedtem podkreślali, że oni nie są zielonoświątkowcami¹⁶. W latach 1968-1971 część stanowczych chrześcijan z Zaolzia oraz Śląska Cieszyńskiego przesiedliła się do Bieszczad, gdzie założyła własną społeczność, nie chciała jednak odnawiać dawnych związków ze stanowczymi chrześcijanami, co w dużym stopniu wynikało zarówno z niechęci do ZKE, jak i dokonanej w międzyczasie pewnej ewolucji stanowczych chrześcijan.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dokonało się zbliżenie doktrynalne pomiędzy dwoma ugrupowaniami zielonoświątkowymi wchodzącymi w skład ZKE, co wynikało m.in. stąd, że zbory stanowczych chrześcijan z powodu braku własnych kadr zostały zasilone kilkoma działaczami pochodzącymi ze środowiska chrześcijan wiary ewangelicznej. W latach 80. odbywały się już wspólne konferencje (Czajko 2003, 55). W latach osiemdziesiątych frakcję umiarkowaną zielonoświątkowców z ZKE reprezentował Edward Czajko, Anatol Matiaszuk, Zdzisław Józefowicz i Kazimierz Sosulski. Należeli oni do ugrupowania chrześcijan wiary ewangelicznej. Natomiast frakcję radykalną reprezentował Michał Hydzik, przedstawiciel stanowczych chrześcijan, który pochodził ze środowiska chrześcijan wiary ewangelicznej. W latach

¹⁵ Wielokrotne rozmowy z Mieczysławem Kwietniem, wieloletnim działaczem ZKE.

¹⁶ Karol Śniegoń, przywódca stanowczych chrześcijan, podczas pobytu w areszcie śledczym w latach 1950-1951 w swoich zeznaniach podkreślał, że nie jest zielonoświątkowcem i nie współpracuje z nimi (IPN Ka 230/241, 0033-0035). W roku 1961 po raz pierwszy pojechał na światową konferencję zielonoświątkową w Jerozolimie.

osiemdziesiątych frakcja radykalna była bardziej otwarta na idee ruchu wiary i nabrała charakteru charyzmatycznego. Po roku 1980 pojawiło się wiele nowych książek, broszur oraz kaset magnetofonowych, które propagowały ruch charyzmatyczny. Natomiast liczba publikacji zachęcających do klasycznego pentekostalizmu była o wiele mniejsza i na ogół ograniczała się do artykułów Edwarda Czajki na łamach „Chrześcijanina”. Jednak nurt umiarkowany zawsze miał silne oparcie w szkole biblijnej (teraz WSTS).

W roku 1981 stanowczy chrześcijanie, wchodzący w skład ZKE, rozważali wystąpienie ze struktur tego Kościoła i przyłączenie do wspólnoty bieszczadzkiej. Jan Guńka był zwolennikiem takiego rozwiązania i miał ambicje utworzenia Zjednoczonego Kościoła Zielonoświątkowego (IPN Ka 0025/3233, 0012). Nie doszło jednak do tego ze względu na duże już rozdzwienki pomiędzy obu społecznościami, a częściowo także ze względu na naciski czynione przez funkcjonariuszy SB na Jana Guńkę, inicjatora tych rozmów. Niezależnie od tego Michał Hydzik, inny działacz stanowczych chrześcijan, prowadził rozmowy ze środowiskiem „prostaków” i zachęcał ich do wejścia w struktury ZKE (doniesienia agenturalne TW „Michała”, IPN BU 01283/1592). Rozmowy te nie przyniosły efektu, „prostacy” w 1986 roku utworzyli Chrześcijańską Wspólnotę Zielonoświątkową, a Hydzik dążył już do likwidacji ZKE. Od roku 1984 na czele stanowczych chrześcijan stał już Michał Hydzik, który widział przyszłość swego ugrupowania wspólnie z chrześcijanami wiary ewangelicznej.

Gdy powstał Kościół Zielonoświątkowy w 1988 roku dała się zauważyć wyraźna różnica pomiędzy zborami w północnej Polsce a zborami na południu. Przedtem też ona była obecna, ale w warunkach ZKE była mniej zauważalna, a i rozkład sił był odmienny. W warunkach ZKE głos charyzmatyków był słabszy. Wynikało to z obecności w ZKE ugrupowań niezielonoświątkowych. Natomiast rozkład sił północ-południe, to w znacznym stopniu rezultat dawnej pracy Maksymowicza oraz Waszkiewicza w północnej części Polski. Po powstaniu KZ wpływy

umiarkowanej frakcji uległy osłabieniu, ponieważ frakcja ta zbyt mocno była kojarzona z ZKE. Dodatkowo połączenie z ugrupowaniem stanowczych chrześcijan wpłynęło na dodatkowe umocnienie wpływów frakcji charyzmatycznej. Po roku 1988 zaczęły powstawać nowe zbory w północnej Polski, które wyłamywały się z dotychczasowego porządku. Zbory te często uzyskiwały charyzmatyczny, albo neocharyzmatyczny charakter i w niejednym przypadku nie utrzymywały bliskich kontaktów z sąsiednimi zborami tego Kościoła. Przykładem może być „brazylijski” zbór w Białymstoku, zbór w Łomży, trzy zbory na Suwalszczyźnie. Wyróżniającym się jest zbór w Krotoszynie, ale także i drugi zbór w Częstochowie, który nabrał charakteru neocharyzmatycznego i propagował nauczanie Ulfa Ekmana, twórcy ruchu „Słowa wiary”. W końcu lat dziewięćdziesiątych pojawił się w KZ problem „wstawienników”, których głównym liderem był Bogdan Olechnowicz. W 2002 roku Olechnowicz wraz z trzema innymi pastorami przeszedł do Kościoła Bożego w Chrystusie. Pociągnęli oni za sobą części swoich dawnych zborów (Kamiński 2012, 151). Spowodowało to częściowe osłabienie nurtu charyzmatycznego w KZ.

Rywalizację pomiędzy umiarkowaną północą a radykalnym południem można zaobserwować na niemal każdym synodzie KZ, zwłaszcza podczas wybierania zwierzchnika Kościoła. Po rozpadzie ZKE podczas synodu założycielskiego KZ Czajko otrzymał – 71, Hydzik – 86, a Sosulski – 36 głosów. W następnej turze Czajko otrzymał 66, a Hydzik 126 głosów (Kamiński 2012, 91). Pierwsza tura pokazuje, że większość delegatów głosowała na umiarkowaną opcję. Druga tura pokazuje, że większość delegatów pragnęła jednak zmiany. Czajko dla wielu osób uosabiał ZKE, a było wielkie pragnienie zmiany, ponadto Czajko był wtedy krytykowany za ekumenizm (zwłaszcza za otrzymanie medalu od papieża). Ponadto w owym czasie panowała niechęć do teologów. Hydzik cieszył się wtedy wielką popularnością wśród polskich zielonoświątkowców jako skuteczny ewangelista, miał też opinię osoby przez którą uzdrawia Bóg, był także młody i dynamiczny. Dodatkowo Hydzik

zyskiwał głosy również dzięki temu, że uchodził za antyekumenistę. Wiele osób chciało zerwać ze wszystkim, co miało jakikolwiek związek z ZKE, stąd wielu pastorów z umiarkowanych zborów oddało swoje głosy na Hydzika. Pomimo tego rozkład głosów w pierwszej turze wskazywał jednak, że większość delegatów wołała wtedy, aby na czele Kościoła stała osoba umiarkowana i przewidywalna.

W latach dziewięćdziesiątych pod kierownictwem Hydzika opcja charyzmatyczna umocniła się. Powstało wiele nowych zborów, a na ich czele stanęli młodzi ludzie, którzy pragnęli przebudzenia. Zapraszano kaznodziejów oraz misjonarzy z zagranicy, którzy zakładali nowe zbory, a zbory te uzyskiwały odmienny charakter od zborów je otaczających. W roku 2000, gdy dało o sobie znać charyzmatyczne rozczarowanie, zwierzchnikiem KZ został Mieczysław Czajko, który reprezentował umiarkowaną frakcję. Zwycięstwo Czajki było możliwe, ponieważ większość zborów była już zniechęcona kierunkiem charyzmatycznym i coraz głośniej narzekano na przegięcia charyzmatyczne w Kościele, narzekano zwłaszcza na ruch wstawienników. Zarówno zwolennicy jak i przeciwnicy tego ruchu byli przekonani, że Czajko zrobi porządek z wstawiennikami. Hydzik natomiast był kojarzony z kierunkiem charyzmatycznym.

W roku 2008 ponownie zwierzchnikiem Kościoła została osoba, która woli być przedstawiana raczej jako charyzmatyk – Marek Kamiński. Niemniej Kamiński wielokrotnie deklarował dbałość o przyjazny wizerunek Kościoła, przykłada wagę do wykształcenia teologicznego, a są to cechy, które zawsze były charakterystyczne dla frakcji umiarkowanej. Kamiński w rozmaitych wypowiedziach stara się sobie pozyskać każdą z frakcji KZ. W 2008 roku Kamiński otrzymał – 129, Mocha – 20, a Sosulski – 84 głosów (Kamiński 2012, 162). Głosy oddane na Mochę, to głosy na opcję charyzmatyczną, głosy oddane na Sosulskiego, to głosy na opcję umiarkowaną. Głosy oddane na Kamińskiego pochodziły z obu frakcji.

Liczba nurtów pobożnościowych, jakie przejawiały się w historii KChWE/KZ jest większa, jednak zawsze była tendencja do dwubiegowości, ze względu na polaryzację stanowisk w sytuacjach trudnych i konfliktowych. W latach powojennych podstawową różnicą był stosunek do innych ewangelikalnych ugrupowań, w latach osiemdziesiątych głównym wyróżnikiem był stosunek do ruchu wiary i otwartość na wszelkie nowinki zza oceanu. Umiarkowana opcja deklarowała i zalecała ostrożność i wstrzeźliwość na polu charyzmatycznym. Pomniejsze nurty były mniej trwałe, ulegały marginalizacji, bądź opuszczały Kościół.

W Kościele Zielonoświątkowym od początku jego istnienia istnieją dwa główne przeciwstawione sobie nurty. Jeden ma charakter radykalnego, a drugi umiarkowanego. Radykalizm i umiarkowanie mogą dotyczyć różnych spraw – ekumenizmu, stosunkiem do charyzmatów, do instytucjonalnego charakteru Kościoła, do centralizacji bądź autonomizacji zborów, stosunkiem do otwarcia na wszystko, co amerykańskie. Pomimo, że zagadnienia sporne wciąż się zmieniają i stosunkowo szybko dezaktualizują, to jednak wciąż pojawiają się nowe zagadnienia, co do których nurt umiarkowany ściera się z radykalnym i na ogół jest tak, że północ jest bardziej umiarkowana, a południe bardziej radykalne. Zbory z północy są zwykle mniej otwarte na nowinki z Ameryki i mniej chętne do testowania każdej nowej nauki, jaka pojawi się za oceanem. Jest to trwały ślad jaki pozostał po pracy Maksymowicza.

Bibliografia

Źródła archiwalne IPN

IPN BU 00170/33/2, 184-0185. „Bąk Jan”, Meldunek agenturalny, Warszawa, 9 maja 1956.

IPN BU 00170/33/2, k. 0187-0188. „Bąk Jan”, Doniesienie agenturalne, Warszawa, 9 maja 1956 roku.

IPN BU 00277/665/2. Teczka pracy TW „Doktora”.

IPN BU 01283/1517, k. 0212-0214. Notatka, Warszawa, 2 października 1950.

IPN BU 01283/1517, k. 0465. Raport o dokonaniu realizacji aktywności sekty Związku Ewangelicznych Chrześcijan, Koszalin, 23 września 1950.

IPN BU 01283/1529, k. 283-284. Charakterystyka informatora „Max”, Olsztyn, 28 maja 1958 roku.

IPN BU 01283/1530, k. 77. List Prezydium KChWE do Ministerstwa Administracji Publicznej, Warszawa, 26 maja 1950 roku.

IPN BU 01283/1530, k. 111-112. „Red. Zacek”, Doniesienie agenturalne, Warszawa, 6 czerwca 1948 roku.

IPN BU 01283/1592. Sprawa Obiektowa „Zjednoczeni”.

IPN Ka 0025/3233. Teczka personalna TW „Inżynier”.

IPN Ka 230/241, k. 0033-0035. Protokół przesłuchania podejrzanego, Katowice, 14 grudnia 1950 roku.

IPN Ka 241/6418, k. 0079-0081. Zdzisław Repsz, Zeznanie własne, Warszawa, 21 września 1950 roku.

Wywiady

Jańczuk Mikołaj (ur. 1942), przełożony zboru w Nowosadach od roku 1980, ojciec autora.

Kwiecień Mieczysław (ur. 1936), duchowny ZKE i KZ, wieloletni dziekan i wykładowca WSTS.

Płachciak Adam (ur. 1961), pastor KZ w Jeleniej Górze.

Prus Piotr (ur. 1943), syn Abrahama Prusa, pastor zboru w Białowieży w latach 1990-2015.

Sosulski Kazimierz (ur. 1943), duchowny ZKE i KZ, kaznodzieja, pastor, teolog, publicysta.

Opracowania i inne publikacje

Czajko, Edward. 1973. „Synody Kościoła.” *Kalendarz Chrześcijanina*: 37-46.

Czajko, Edward. 2003. *Tak oto biegnę*. Warszawa: Instytut Barrata.

Czajko Mieczysław. 2013. „Prezbiter Aleksander Rapanowicz – droga cierpienia, cz. I.” *Studia Theologica Pentecostalia* 1: 75-94.

- Jańczuk Leszek. 2016. „Wspólnoty pentekostalne w Polsce i ich klasyfikacja.” *Łódzkie Studia Teologiczne* 25/4: 29-42.
- Kamiński, Marek. 2012. *Kościół Zielonościątkowy w Polsce w latach 1988-2008 : Studium historyczno-ustrojowe*. Warszawa: Wydawnictwo Arka.
- Kwiecień, Mieczysław. 1982. „Do życia należy też cierpienie.” *Chrześcijanin* 9: 12-17.
- Mironczuk, Jan. 2006. *Polityka państwa wobec Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polsce (1947-1989)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Syrovoj Ilarion. 1931. „Dva pis' 'ma raskevšegosâ pâtidesâtnika.” *Maâk* 4: 29-31.
- Tomaszewski, Ryszard Henryk. 1991. *Wyznania typu ewangeliczno-baptystycznego wchodzące w skład Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w latach 1945-1956*. Tomaszów Mazowiecki: Słowo i Życie.
- Tomaszewski, Ryszard Henryk. 2009. *Zjednoczony Kościół Ewangeliczny w latach 1947-1949*. Warszawa: Kompas II.
- Waszkiewicz, Sergiusz. 1981. „Z Chrystusem przez życie.” *Chrześcijanin* 6: 21.

Prace nie opublikowane

- Dawidow, Walenty. 1955. „Zjednoczony Kościół Ewangeliczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.” Praca magisterska: Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.
- Wisęłka, Andrzej. 1986. „Historia duchowego przebudzenia na Śląsku Cieszyńskim.” Maszynopis: Wola Piotrowa.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXI

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2019

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 8,7

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,

15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

ANDRZEJ CHARYŁO, <i>Znaczenie formuły diofizycznej „ek dyo fyseōn” oraz schematu Logos-sarks w koncepcji chrystologicznej św. Cyryla Aleksandryjskiego</i>	7
РОСТИСЛАВ ЯРЕМА, <i>Городской сиротский приют им. Бахрушиных в Сокольниках. Новаторский проект конца XIX–начала XX века</i> ...	43
LESZEK JAŃCZUK, <i>Typy pobożności w Kościele Zielonoświątkowym w RP i ich geneza</i>	63
GRZEGORZ MICHALAK, <i>Nabożeństwo ewangelicko-reformowane w parafii warszawskiej w okresie XIX wieku</i>	81
ANGELIKA MARIA MAŁEK, <i>Liturgia jako przestrzeń dialogu ekumenicznego na przykładzie liturgii Monastycznych Wspólnot Jerozolimskich</i>	99
СВЕТЛАНА ШУМИЛО, <i>Парадокс как художественное средство в стиле «плетение словес» (на примере Жития Сергия Радонежского)</i> ...	123
AGNIESZKA FILAK, <i>Wybrane kwestie organizacji nauczania religii w szkołach publicznych</i>	149
Wykaz autorów	195

Contents

ARTICLES

ANDRZEJ CHARYŁO, <i>The Meaning of the Diophysic Formula "ek dyo fyseōn" and the Scheme Logos-sarx in the Christological Concept of St. Cyril of Alexandria</i>	7
ROSTISLAV ÂREMA, <i>Bakhrushin City Orphanage in Sokolniki – a Pioneer Project of the late 19th – early 20th Centuries</i>	43
LESZEK JAŃCZUK, <i>Types of Piety in the Pentecostal Church of Poland</i>	63
GRZEGORZ MICHALAK, <i>The Evangelical Reformed Parish Church Service in Warsaw in the 19th century</i>	81
ANGELIKA MARIA MAŁEK, <i>Liturgy as a Space of Ecumenical Dialogue: the Case the Monastic Fraternities' of Jerusalem Liturgy</i>	99
SVETLANA SHUMILO, <i>Paradox as an Artistic Means in the Style of „Weaving Words” (based on the Life of Sergius of Radonezh)</i>	123
AGNIESZKA FILAK, <i>Selected Legal Issues concerning the Organization of State School Religious Education</i>	149
List of authors	195

Wykaz autorów

Andrzej Charyło, andrzej_charylo@wp.pl, ul. Mieczysława Karłowicza 32, 15-190 Białystok

Rostislav Ârema, prot.rostislav@gmail.com, 129626 Москва, 1-й Рижский переулок, д.2, стр.7, храм Живоначальной Троицы

Leszek Jańczuk, lesjanc11@gmail.com, Wyższa Szkoła Teologiczno-Społeczna, ul. Wyborna 20, 03-681 Warszawa

Grzegorz Michalak, gmichalak@1943.pl, Muzeum Getta Warszawskiego, ul. Zielna 39, 6 piętro, 00-108 Warszawa

Angelika Maria Małek, angelika.malek@upjp2.edu.pl, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ul. Franciszkańska 1, pok. 044, 31-004 Kraków

Svetlana Shumilo, shumilosm@gmail.com, Кафедра української мови і літератури, філологічний університет, вул. Гетьмана Полуботка 53, 14021, г. Чернигов, Україна

Agnieszka Filak, agnieszka.filak@luteranie.pl, Biuro Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, Al. Solidarności 76a, 00-145 Warszawa